

en 'SD' opgejaagd te worden. De grootste moeilijkheid bij het opleiden en uitrusten van een geheime agent is dat men op duizend dingen letten moet; let men er op negenhonderdnegen-en-negentig, dan verricht men een aanmerkelijke prestatie – maar die ene fout die gemaakt wordt, kan fataal zijn. Er heeft met name in de eerste drie bezettingsjaren aan de opleiding en de uitrusting van de naar Nederland gezonden geheime agenten veel ontbroken; dat daardoor niet nog meer slachtoffers gevallen zijn dan het geval is geweest (wij denken nu niet aan de slachtoffers van het *Englandspiel* – zij vormen een aparte groep), was gevolg van het feit dat elke agent in bezet gebied effectief geholpen werd door de illegale werkers met wie hij in contact kwam.

Al doende leert men. Dat gold voor de illegale groepen, het gold óók voor de geheime diensten in Engeland. De mate van ervaring die *MI-6* bij het uitbreken van de tweede wereldoorlog had, is overschat en *SOE* was een nieuwe dienst die aanvankelijk meer met enthousiasme dan met deskundigheid opereerde. Geen van beide diensten had in Nederland vóór of tijdens de neutraliteitsperiode voor steunpunten gezorgd – wat zij in Nederland, toen het eenmaal bezet was, gingen verrichten, moest geheel van buiten af opgebouwd worden, hetgeen een immense verzwarende betekende van hun taak.

Voor de Nederlandse geheime dienst gold hetzelfde. De officieren van *GS III* die in de Meidagen van '40 naar Engeland ontkwamen, waren, zou men kunnen zeggen, niet meer dan vluchtelingen, geenszins leiders van een in Nederland gevormd geheim inlichtingenapparaat dat onmiddellijk in werking kon treden; er was in Nederland door *GS III* niets voorbereid: er waren geen inlichtingengroepen gevormd, er waren geen geheime zenders ondergebracht, er waren geen codes vastgesteld, er waren geen contactadressen afgesproken. Gevolg was dat de Centrale Inlichtingendienst in Londen uit het niet moest worden opgebouwd.

Centrale Inlichtingendienst

Onder van 't Sants leiding (juli '40–augustus '41) heeft de Centrale Inlichtingendienst, oftewel de *CID*, nauw met *MI-5* en *MI-6* samengewerkt. Over de samenwerking met *MI-5*, welke leidde tot uitwisseling van gegevens over Nederlanders in Engeland die niet volstrekt betrouwbaar geacht werden, en het interneren van een aantal hunner, schreven wij reeds in de hoofdstukken 1 en 3 en daaraan hebben wij niets toe te voegen. Bij de samen-